

Incitamenterne i universitetsverdenen mangler realitetstjek

Niels Lykke Jensen, AC, bragt i Altinget den 20. november 2012.

Det vigtigste næste skridt for de danske universiteter er et realitetstjek, hvor der gøres op med de dobbelte standarder, sådan at der bliver sammenhæng mellem de officielle udmeldinger og den daglige virkelighed for de ansatte og studerende. Et første led er den forvridende bibliometrimodel for forskningen.

Efteråret 2012 blev for forsknings- og universitetsområderne en harmonisk og konsensuspræget periode set fra Christiansborg og omegn. I en svær økonomisk tid, lykkedes det regeringen at samle en bred forligskreds om et forskningsforlig, der giver stabilitet og forudsigelighed i bevillingerne for universiteterne. Samtidig blev en række nye forskningssatsninger tilgodeset. Partierne og Morten Østergaard fik berettiget ros næsten hele vejen rundt – måske også på grund af afmeldingen af den betydelige usikkerhed i miljøerne, der var efter Globaliseringspuljens udløb.

Midt i den lettede stemning er det en eftertanke værd, om denne harmoni generelt er dækkende for oplevelsen af mening, retning og kvalitet ude på institutterne? Hos den enkelte videnskabeligt ansatte og hos de studerende som universiteternes hovedkunder? Desværre er svaret langt fra et klart "ja". I det maskinrum hvor den egentlige universitetsproduktion foregår – hvad enten det er forskning, undervisning, resultatformidling eller samarbejde med erhvervslivet – oplever store grupper åbenbart en nagende meningsløshed og fornemmelse af en udvikling fra træls til værre.

Omfanget og karakteren af debatindlæg fra ansatte og studerende viser toppen af frustrationerne. Men hvad ligger til grund?

Spørgsmålet er, om det i den nuværende situation er muligt eller betimeligt at åbne en debat om et betydeligt gab i virkelighedsopfattelsen mellem de centrale aktører og nøglepersonerne på "universitetsgulvet"? Er det forkælelse? En forhistorie uden snærende krav til målopfyldelse? Akademikeres forkærlighed for at problematisere? Eller er der tale om en mere grundlæggende system- og idekonflikt, hvor de incitament, der ser helt naturlige ud for de centrale beslutningstagere, for ofte opleves som meningsløse eller forvridende i dagligdagens prioriteringer?

Universiteterne er nok blandt de institutioner i samfundet, som politikerne – og vi andre rundt om Christiansborg – har flest og stadig stigende forventninger til. Der er næsten ikke det problem, som universiteterne ikke skal bidrage til at løse. Tænk selv opremsningen igennem – jeg har ikke plads her! Resultatet heraf er over tid blevet et akkumuleret monster af incitament, ansøgningsvilkår, budgetmodeller og særlige opmærksomhedsområder, der hver især har deres naturlige raison d'être, men som i totalen bidrager til et styringsmæssigt overlæs, når man ser det fra den enkelte VIP'ers perspektiv.

Forskningspublicering overskygger alt

For hvad er det først og fremmest, som den enkelte universitetsansatte skal leve op til, for at overleve i den benhårde konkurrence frem til fastansættelse og karrierestillinger? Det er produktion af publikationer, publikationer og atter publikationer i højt estimerede engelsksprogede tidsskrifter. Og det uanset hvad forskningsdomænet er! Målene om forskning i international klasse, ranking af publikationernes mering-betydning samt individuel performancevurdering ved bedømmelse af de konkrete ansøgninger til forskningsmidler, har skabt sit eget aflukkede – men enormt effektive - hamsterhjul for de forskere, som vi i øvrigt forventer så meget af på vegne af nationen.

I et realitetstjek er opkomsten af denne publiceringsmaskine kun ét af mange eksempler på incitamentsforvridninger, men det er et af de slemme. Den tre år gamle politiske beslutning om fordeling af forskningsmidler via den såkaldte bibliometriske indikatormodel har gennemtvunget et adfærdsmønster i jagten på karriere og bevillinger, der præges af en manisk artikelproduktion til internationale tidsskrifter. Ikke bøger eller artikler om store samlede gennembrud, men typisk artikler om mindre, afgrænsede og inkrementelle opdateringer, hvor hver artikel bidrager til den nødvendige internationale pointhøst. Desuagtet at det nu er alment kendt, at det ofte kun er de "Peers", der skal læse artiklerne, som udgør læserkredsen. På store samfundsvidenskabelige og humanistiske forskningsområder giver bibliometri-pointgivningen en oplevelse af meningsløshed, når der samtidig er en potentielt stor dansk offentlighed, som kunne få glæde af forskningen og den debat, der følger med.

For nyligt traf jeg en gammel studiekammerat, som i dag er samfundsvidenskabelig forsker. Jeg spurgte lidt utålmodigt til, hvornår den nye bog med helt ny empirisk viden på et centralt område ville udkomme? Svaret var nedslående. Af hensyn til bevillinger og bibliometri skulle resultaterne først lanceres i de mest pointgivende internationale tidsskrifter; så måtte bogen og den bredere formidling vente. Mit spørgsmål er nu, hvorfor får denne hovedløshed lov at fortsætte, når den så åbenbart bryder med sund fornuft og forvrider både dømmekraft og pengestrømme ude på mange institutter?

Hvem tager ansvaret for undervisningen – og helheden?

Konsekvenserne af skæve incitamenter bliver desto større, når man ser på de afledte konsekvenser for universiteternes anden store hovedopgave – undervisningen. Kan de studerende føle sig sikre på også på egen krop at mærke den varslede opprioritering? Næppe. For nyligt viste Danmarks Forskningspolitiske Råds konference om uddannelseskvalitet, at det nærmest er en kamp mod tyngdeloven at finde metoder til at gøre den uddannelsesmæssige hovedopgave ligestillet med forskningsmeriteringen. God undervisning sker i dag på trods af vilkårene.

Og en af de bedste kendere af universiteternes de facto prioritering i disse år, vinder i ph.d.-cup Birgitte Gorm Hansen, der er ekstern lektor på CBS, har i denne måned opfordret til, at vi nu bare ser virkelighedens incitamentsstruktur i øjnene: "Som ung forsker kræver det en høj moral ikke bare at følge ledelsens eksempel og strategisk fokusere den ekstra indsats der, hvor man bliver målt" (publikationer og bevillinger, red.). I det perspektiv bliver centrale krav om bedre uddannelsesfokus og erhvervsamarbejde mere til et morads af modsatrettede forventninger og incitamenter. Hver enkelt ansat finder sin egen personlige måde at overleve på, for ikke kun at skulle spæne rundt i hamsterhjulet! Og de spørger i lukkede rum: Hvem kan og vil tage ansvar for helheden?

På dagens masseuniversitet bliver de mindst forventningsforberedte studerende derfor også til de mindst imødekomne og dermed frafaldstruede. I den junglelov bliver "hurtigere igennem" og SU-reform nemt til en endnu større hældning på den sociale skævhed i universitetsuddannelserne. Det er positivt, at man politisk nu ønsker kvalitet i uddannelserne og et højere fagligt niveau via et nyt akkrediteringssystem. Men hvem diskuterer samtidig de enorme udfordringer ved et stadig større studenteroptag under faldende enhedspriser?

Kan der findes nye veje til at forbinde ambitioner og virkeligheden i "maskinrummet"? Det kræver endnu mere oprigtighed i de politiske debatter og visioner. Måske vil der næste år være opstemt de nødvendige forventninger til en gennemgribende

"tillidsreform" for den offentlige sektor. Universitetssektoren er en oplagt, helt central men også kompliceret case, hvis det forhåbentligt bliver til noget med et sådant regeringsprojekt. Den bør turde det. Og bruge projektet til at få os væk fra de dobbelte standarder, hvor ét er fortællingen om sektorens mål, og noget andet er den daglige virkelighed for de ansatte og studerende.